

УДК 378.091.3-051:378.6:61(477.54-25)

Л.В. ФОМІНА, Н.А. НАЛИВАЙКО

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Фоміна Л.В. , 2019

<https://orcid.org/0000-0002-5838-7709>

© Наливайко Н. А., 2019

<https://orcid.org/0000-0001-7622-0411>

<http://doi.org/10.34142/2312-2471.2019.62.20>

У статті визначено основні поняття дослідження на основі аналізу різних джерел та праць науковців. Проаналізовано визначення педагогічного потенціалу медичного закладу вищої освіти (МЗВО) та визначено різні аспекти підвищення педагогічного потенціалу, зокрема поліпшення педагогічного потенціалу МЗВО є впровадження сучасних методів викладання та навчання, які представлені в різних галузях медицини або в поєднанні з іншими клінічними предметами, такими, як: моделювання або перевернуті моделі навчання в аудиторії. У роботі надано авторське розуміння визначення педагогічного потенціалу МЗВО як багатофакторного утворення, яке включає: традиції відповідного навчального закладу з чіткими правилами педагогічної, наукової та навчальної діяльності; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, який ґрунтується на використанні цифрових засобів навчання та комунікації; професійний педагогічний потенціал педагога як рушійної сили у процесі передачі знань та умінь у медичній справі; готовність адміністрації МЗВО до модернізації освітнього процесу в контексті постійних змін та нововведень у медичну справу; гуманістична спрямованість у процесі підготовки майбутніх фахівців медичної справи. У дослідженні визначено важливу роль педагогічного потенціалу медичного закладу вищої освіти у процесі саморозвитку здобувачів освіти через: сукупність сформованих традицій, реальних можливостей і тенденцій розвитку медичної освіти; варіативність і можливість безперервного інтенсивного професійно-особистісного зростання майбутнього лікаря протягом всієї професійної діяльності в сфері охорони здоров'я; інтеграція теорії і практики, персоніфікована в педагогічних ресурсах викладачів, які успішно поєднують наукову, викладацьку діяльність і медичну практику, реалізовану на клінічних базах; розвиток інноваційного і технологічного середовища науково-дослідних центрів, лабораторій, наукоємного обладнання та інструментарію сучасного ЗВО; активне впровадження інформаційних освітніх технологій як джерела нових знань у галузі медицини для професійно мобільного затребуваного кваліфікованого фахівця.

Ключові слова: медичний заклад вищої освіти, педагогічний потенціал, медицина, педагогіка, інноваційні методи навчання.

Fomina L., Nalyvaiko N. Pedagogical Potential Development in Medical Institutions of Higher Education

The article defines the basic concepts of the research based on the analysis of various sources and scientists' works. The definitions of the pedagogical potential of a medical institution of higher education are analyzed and various aspects of pedagogical potential increasing are identified. In particular, improving the pedagogical potential of medical institutions of higher education is the introduction of modern teaching and learning methods that are presented in various fields of medicine or in combination with other clinical subjects, such as simulation or inverted classroom teaching models. The paper gives the authors' understanding of the definition of the pedagogical potential of a medical institution of higher education as a multifactorial education, which includes: traditions of the corresponding educational institution with clear rules of pedagogical, scientific and educational activities; material and technical support of the educational process based on the usage of digital teaching and communication tools; the professional pedagogical potential of a lecturer as a driving force in transferring knowledge and skills in medicine; the readiness of a medical institution of higher education administration to modernize the educational process in context of constant changes and innovations in medical business; humanistic orientation in the process of future medical professionals training. The study determines the important role of the pedagogical potential of a medical institution of higher education during self-development of applicants for education through: a set of established traditions, real opportunities and trends in the development of medical education; variability and possibility of continuous intensive professional and personal growth of a future doctor during the entire professional activity in the healthcare sector; integration of theory and practice, personified in pedagogical resources of teachers who successfully combine scientific and teaching activities with medical practice, implemented at clinical bases; innovative and technologically rich environment of research centers, laboratories, high-tech equipment and tools development of a modern institution of higher education; active introduction of information educational technologies as a source of new knowledge in medicine for a professionally mobile in-demand qualified specialist.

Key words: *medical institution of higher education, pedagogical potential, medicine, pedagogy, innovative teaching methods.*

Постановка проблеми. У контексті сучасних глобальних перетворень та потрясінь, які відбуваються у світі, розвиток медичної освіти набуває стратегічного значення та визначається потребами країни в медичних кадрах, що пов'язано з розвитком медичної науки та практики охорони здоров'я усіх без винятку громадян. Процеси професійного становлення здобувача освіти медичного спрямування здійснюється в системі безперервної медичної освіти, де існує розвинена інфраструктура медичних закладів вищої освіти (МЗВО) і

медичних факультетів при класичних університетах, високий потенціал науково-викладацького складу, а також багаторічні традиції підготовки лікарів.

Розвиток медичної освіти в Україні має систематичний характер та закріплений у багатьох нормативно-правових актах, зокрема в Указі Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року, де одним з основних пріоритетів визначено: «забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» [12]. У контексті цього, можна констатувати, що важливими пріоритетами розвитку України є здоров'я та освіта громадян, тому надзвичайно актуальним стає розвиток педагогічного потенціалу МЗВО як запоруки високої якості медичної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що питання педагогічного потенціалу досліджується у багатьох сферах освітньої діяльності. Проблеми та перспективи розвитку медичної освіти в Україні розглядають В. Мороз, Ю. Гумінський, Л. Фоміна, Т. Полеся [5]; питання ролі педагогіки у клінічному навчанні студентів висвітлено у працях М. Nilsson, S. Pennbrant, E. Pilhammar, C. Wenestam [19]; професійний потенціал педагога як педагогічна категорія вивчають Ф. Расказов та Т. Катербарг [10]; педагогічний потенціал професійної підготовки магістрів досліджують О. Смоленська та Н. Мачинська [20]; педагогічний потенціал інтерактивних технологій навчання розкриває С. Наход [7]; розвиток педагогічного потенціалу студентів присвячено праці І. Бужиної [2]; роль педагогічного потенціалу медичного закладу освіти в покращенні якості освіти висвітлено у роботі J. Tredinnick-Rowe [21].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття, стосуються питання педагогічного потенціалу медичних закладів вищої освіти, що було недостатньо висвітлено у науково-педагогічній літературі, це й зумовило вибір тематики дослідження.

Мета статті – дослідити педагогічний потенціал медичних закладів вищої освіти. У статті використано теоретичні та емпіричні методи наукової роботи: аналіз праць науковців з проблемних питань педагогічного потенціалу у фаховій підготовці майбутніх лікарів, синтез навчально-методичних ідей щодо покращення педагогічного потенціалу МЗВО.

Виклад основного матеріалу. Для об'єктивного дослідження педагогічного потенціалу МЗВО потрібно уточнити, що саме собою являє поняття «педагогічний потенціал». Л. Головей розглядає потенціал як джерело, можливість, запас, засіб, який може бути мобілізований для досягнення певних цілей і вирішення конкретних завдань здійснення діяльності [3].

В. Неволіна визначає потенціал як наявність реальних можливостей, пов'язаних зі збереженням, функціонуванням, розвитком (саморозвитком) цієї системи. Так, під потенціалом ми розуміємо сукупність можливостей для здійснення поточної діяльності та майбутнього розвитку, стратегічний баланс

на певний момент часу. Цінними для нашого дослідження є градація педагогічного потенціалу МЗВО: мікрорівень (взаємодія «студент – викладач – група студентів»); мезорівень (кафедри, факультети, деканати); макросистеми (соціокультурна ситуація в країні); екзорівень (ЗВО, засоби масової інформації, міністерство освіти) [8].

Уточнимо, що педагогічним потенціалом сучасного МЗВО є сформовані традиції, реальні можливості та тенденції розвитку медичної освіти. За визначенням В. Неволіної, освітнє середовище МЗВО інтегрує моральні традиції медичної науки, служіння одержаних знань гуманним цілям, вплив на інтелектуальний розвиток студента в поєднанні з його моральним зростанням.

У контексті цього важливо визначити основні вимоги до майбутніх медичних працівників: відповідність високим стандартам професіоналізму та моральної поведінки, відповідальність за підтримання здорової моральної атмосфери, толерантність і людяність у будь-яких ситуаціях. Крім того, потрібно відзначити, що на професійний саморозвиток студента-медика впливають наукові досягнення в галузі генетики, питання медичної етики, соціально-економічні аспекти медицини, біотехнології, інноваційні методи діагностики та лікування, психолого-педагогічної взаємодії тощо [8].

Сучасний педагогічний потенціал МЗВО формується під впливом технологічних та інформаційних факторів, які сьогодні стають домінуючими в суспільних відносинах. Відповідно синтез взаємопов'язаних між собою внутрішнього мікросередовища та зовнішнього макросередовища, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і цифрових освітніх ресурсів сприяють формуванню освітнього середовища та педагогічного потенціалу МЗВО, що визначають успішність професійного саморозвитку здобувача освіти, що підтверджується запровадженням допоміжних дистанційних курсів та онлайн консультацій в освітній процес ХНМУ [9].

В аспекті професійного саморозвитку, згідно О. Ушакову [13], педагогічний потенціал МЗВО виконує такі функції:

- спонукальну (визначає потреби, сприяє професійному саморозвитку студента);
- прогностичну (медична освіта ініціює цілепокладання з урахуванням соціального замовлення та особистісних цілей, які важливі для суспільства);
- аналітичну (забезпечує зворотний зв'язок на основі порівняння оцінки результатів саморозвитку за власними та зовнішніми досягненнями);
- регулятивну (сприяє емоційно-вольовій саморегуляції процесу та результату професійного саморозвитку здобувача освіти);
- результативну (обумовлює отримання результату професійного саморозвитку).

За визначенням О. Боднаря, педагогічний потенціал змістовно корелює із особистісним, оскільки трактується як складне комплексне поняття, яке включає здібності та синтез певних особистісних якостей і властивостей людини, що забезпечують ефективність педагогічної діяльності [1].

Покращення педагогічного потенціалу МЗВО – це не лише проблема вітчизняної освітньої системи. Наприклад, у Великобританії «The Lancet Commission» у своїй доповіді про медичну освіту комісія висловила думку, що навчальні плани медичних шкіл у даний час не відповідають вимогам суспільства і є «застарілими та статичними» [14]. Таким чином, комісія дійшла висновку, що розвиток педагогічного потенціалу в рамках медичної освіти сприяє якісним змінам при вивченні медицини.

Розвиток педагогічного потенціалу МЗВО в галузі впровадження людиноцентрованих предметів може допомогти в створенні сучасних медичних ЗВО (і, відповідно, навчальних програм), які підходять для XXI століття [15], шляхом поширення науково обґрунтованої педагогічної думки в процесі навчання, для якісного формування майбутнього професіонала медичної справи. Однією з ключових особливостей педагогіки в рамках медичних дисциплін є те, що вони можуть бути створені спільно з пацієнтами-партнерами або за участю громадськості чи організацій медичного спрямування [16].

Однак викладачі у МЗВО мають усвідомлювати, що їхня робота та її зміст повинні відповідати численним положенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міністерства охорони здоров'я України тощо, які відіграють важливу роль у визначенні того, що являють собою медична освіта на сучасному етапі її розвитку. У медицині та суміжних медичних галузях важливо, щоб педагогіка розвивалася в широких межах і була репрезентативною для різних зацікавлених сторін (стейкхолдерів).

Важливим аспектом покращення педагогічного потенціалу МЗВО є впровадження сучасних методів викладання та навчання, які представлені в різних галузях медицини або в поєднанні з іншими клінічними предметами, зокрема моделювання або перевернуті моделі навчання в аудиторії [17]. Крім того, до інших міждисциплінарних аспектів педагогічного потенціалу, які не можна ігнорувати, відносяться: зв'язок педагогіки з формами оцінки в МЗВО, роль рефлексії та зворотного зв'язку між студентами та викладачами, викладачами та адміністрацією МЗВО [18].

Іншим важливим чинником підвищення педагогічного потенціалу МЗВО може стати досвід британських закладів медичної освіти. Наприклад, на спеціальностях «Загальна медицина» та «Стоматологія» запроваджено однорічні курси підготовки абітурієнтів до вступу до МЗВО, якщо вони не вступили з першого разу. Деякі університети, такі як Бірмінгемський університет, приймають до 10 % абітурієнтів від загальної чисельності кожного року за цією схемою [22].

Упровадження індивідуальних освітніх траєкторій [6] та профільність середньої освіти також можуть стати у нагоді для підвищення педагогічного потенціалу у МЗВО. Так, якість підготовки здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливою запорукою підвищення якості отриманих знань у МЗВО. Наприклад, студент, який отримав якісну підготовку з хімії, біології або фізики, буде набагато краще розуміти новий матеріал з дисциплін медичного спрямування.

ЗЗСО можуть взяти на себе функцію підготовки абітурієнтів. ЗЗСО у перспективі будуть розробляти шляхи навчання спеціально для тих здобувачів освіти, які хочуть вивчати медицину, а також для тих, хто вступає до медичних коледжів та МЗВО. Така профільна підготовка дуже важлива, якщо ми маємо на меті створити більш якісне підґрунтя для підготовки лікарів та медичного персоналу, профільність такого типу ЗЗСО може стати каталізатором для учнівської молоді та реальною перспективою побудови кар'єри лікаря.

Визначення педагогічного потенціалу МЗВО було б не повне без визначення професійного педагогічного потенціалу педагога. Ф. Рассказов визначає «професійний педагогічний потенціал педагога як складне динамічне особистісне утворення, що інтегрує сукупність внутрішніх особистих ресурсів людини (психофізіологічні властивості, потреби, здібності, ціннісні орієнтації, установки, особисті якості, мотиви, знання, уміння, навички тощо), які за певних зовнішніх умов можуть проявитися у професійній діяльності у формі усвідомлених професійних дій у ситуаціях професійного вибору» [10, с. 139].

С. Добротворська [4] визначає педагогічний потенціал МЗВО як істотний резерв у процесі професійної підготовки та саморозвитку студентів медичного профілю підготовки. Медична освіта орієнтована на усвідомлений професійний саморозвиток здобувача медичної освіти, його самореалізацію в процесі самостійної роботи, формування особистої позиції; формування сучасних компетентностей, зокрема цифрових навичок. Отже, сучасний педагогічний потенціал медичного ЗВО виводить на новий рівень професійний саморозвиток студента.

Розглядаючи питання педагогічного потенціалу медичних закладів вищої освіти, вважаємо за необхідне проаналізувати Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 95 – р «Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні» (далі Стратегія) [11]. У цьому документі проголошуються положення, які безпосередньо пов'язані з підвищенням педагогічного потенціалу МЗВО: «людський вимір» – відправна цінність медичної системи.

Кожна дія і кожне рішення повинні розглядатися крізь призму гуманістичного призначення медицини в цілому; медичний працівник повинен бути вмотивованим висококваліфікованим фахівцем, дотримуватися етичних норм; якість підготовки важливіша за кількість. Вартість підготовки медичних працівників не може бути низькою, така підготовка повинна мати належне ресурсне забезпечення, зокрема, з боку держави; медична освіта України повинна базуватися на новітніх досягненнях медичної науки. Вітчизняна медична наука може розвиватися лише як частина світової та користуватися найкращими здобутками світової медицини, а результати (якість медичної освіти, працевлаштування, наукові здобутки) повинні бути конкурентоспроможними та визнані світовою медичною академічною спільнотою.

Основними проблемами, які трапляються в процесі розвитку педагогічного потенціалу МЗВО, є: поодинокі прояви академічної

недоброочесності, зокрема поширення практики недоброочесного оцінювання студентів, плагіату, що формують викривлену професійну спільноту медичних працівників, заподіюють шкоду морально-етичним основам у медицині; недостатність міжнародного досвіду серед викладачів, через невисокий рівень академічної мобільності; недовіра до закладів вищої освіти (факультетів) спричинений тим, що заклади вищої освіти (факультети) не виконують просвітницьку функцію з питань функціонування сфери охорони здоров'я України.

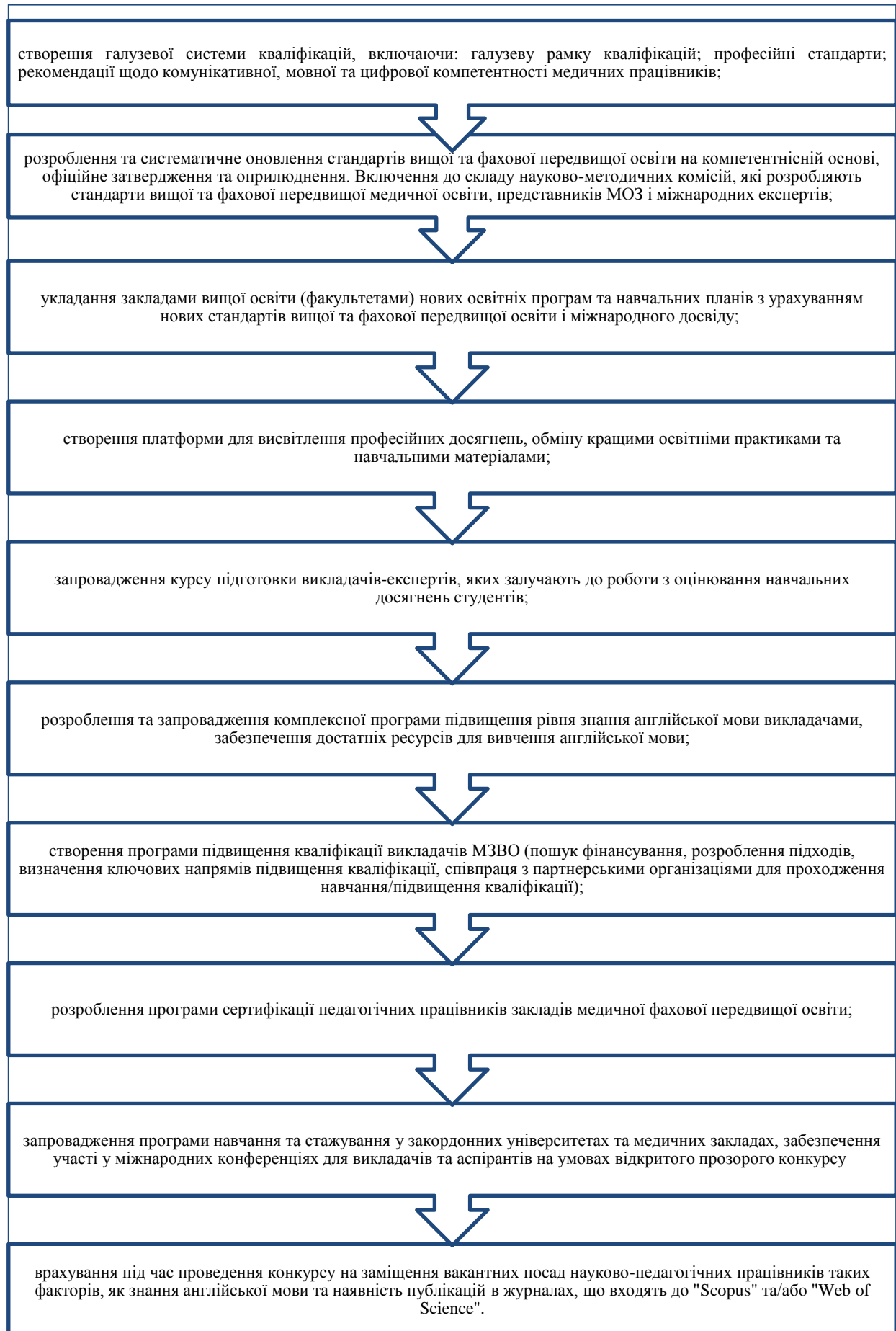
Пропонуємо такі шляхи подолання проблем у МЗВО (рис. 1).

Потенційна реалізація Стратегії надасть змогу створити законодавче підґрунтя для подальшого розвитку медичної освіти в Україні, здійснити комплексні та якісні зміни в цій сфері. Вітчизняна медична освіта має трансформуватися та рухатися в напрямку найкращих світових взірців (США, КНР, Великобританія), а це не можливо без підвищення педагогічного потенціалу МЗВО шляхом стимулювання вітчизняних науковців та педагогів, які працюють у МЗВО до покращення своїх результатів, які повинні бути конкурентоспроможними на світовому ринку.

Проаналізувавши різні аспекти та погляди щодо визначення педагогічного потенціалу МЗВО, було зроблено висновок, що педагогічний потенціал МЗВО – це багатофакторне утворення, яке включає: традиції відповідного навчального закладу з чіткими правилами педагогічної, наукової та навчальної діяльності; матеріально-технічне оснащення освітнього процесу (сучасний освітній процес ґрунтується на використанні цифрових засобів навчання та комунікації); професійний педагогічний потенціал педагога як рушійної сили у процесі передачі знань та умінь у медичній справі; готовність адміністрації МЗВО до модернізації освітнього процесу в контексті постійних змін та нововведень у медичну справу; гуманістична спрямованість у процесі підготовки майбутніх фахівців медичної справи.

Відзначимо, що в 2014 році на базі Навчально-наукового інституту післядипломної освіти Харківського національного медичного університету (ХНМУ), де провідною є кафедра української мови, основ психології та педагогіки, було відкрито магістратуру зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», що значно збагатило можливості підвищення педагогічного потенціалу науково-педагогічних працівників ХНМУ. Адже на кафедрі працюють досвідчені викладачі, які впроваджують в освітній процес новітні психолого-педагогічні технології навчання.

Дієвим способом покращення процедури запровадження симуляційного навчання в освітній процес ХНМУ є створення міжкафедральних симуляційних класів на базі Навчально-наукового інституту якості освіти ХНМУ.

Рис.1. Шляхи подолання проблем у МЗВО

Уточнимо, що ж саме собою являє міжкафедральне інтегрування в процесі симуляційного навчання. Це процес, коли одночасно на одному манекені працюють здобувачі освіти двох і більше кафедр у вигляді віртуальних операційних, наприклад, студенти кафедри педіатрії № 2 та кафедри хірургії № 1. На кінець 2019 року 17 кафедр ХНМУ використовують можливості міжкафедральних симуляційних профільних класів [9].

Симуляції центр, який призначений для навчання студентів, аспірантів, фахівців практичним навичкам на муляжах і інтерактивних комп'ютерних манекенах, для надання навчаються можливості покращувати клінічну компетентність. Наявність сучасних умов та засобів навчання у МЗВО акумулює умови для професійного саморозвитку студента, що значно впливає на підвищення педагогічного потенціалу. Крім того, активне впровадження цифрових освітніх технологій як джерела новітніх знань в галузі медицини значно покращує професійну спроможність кваліфікованого фахівця. Відповідно, одна з основних сучасних вимог до кваліфікованого лікаря – це його інформаційно-цифрова обізнаність та вміння орієнтуватися у сфері віртуальної медицини.

Так, педагогічний потенціал МЗВО сприяє загальному саморозвитку студента, який проявляється через:

- сукупність сформованих традицій, реальних можливостей і тенденцій розвитку медичної освіти;
- варіативність і можливість безперервного інтенсивного професійно-особистісного зростання майбутнього лікаря протягом всієї професійної діяльності в сфері охорони здоров'я;
- інтеграція теорії і практики, персоніфікована в педагогічних ресурсах викладачів, які успішно поєднують наукову, викладацьку діяльність і медичну практику, реалізовану на клінічних базах;
- розвиток інноваційного і технологічного середовища науково-дослідних центрів, лабораторій, наукоємного обладнання та інструментарію сучасного ЗВО;
- активне впровадження інформаційних освітніх технологій як джерела нових знань в галузі медицини для професійно мобільного затребуваного кваліфікованого фахівця.

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що педагогічний потенціал МЗВО є дуже важливою складовою успішності навчального закладу в контексті підвищення якості освіти через зростання професіоналізму викладачів та адміністрації.

Педагогічний потенціал МЗВО включає в себе не тільки професійну, наукову та інші складові, а й використання сучасних засобів навчання. Важливим засобом підготовки майбутніх лікарів є їх практична підготовки відповідно до сучасних умов медичної допомоги. Таким дієвим засобом може виступати симуляційне навчання (Simulation-based Learning). У ХНМУ відкритий сучасний центр стимуляційного навчання, який виступає майданчиком практичної підготовки для професійного саморозвитку студента.

Отже, ті можливості та ресурси, які може надати розвинутий педагогічний потенціал МЗВО сприяє формуванню мотивації, жаги до розвитку як у студентів, так і викладачів, стає фундаментом для розвитку ініціативності, креативності, інформаційно-цифрової обізнаності, здатності до самоосвіти і професійного саморозвитку і забезпечує сформованість структурних компонентів професійного саморозвитку суб'єктів освітнього процесу.

У подальших наукових розвідках планується експериментально дослідити рівень педагогічного потенціалу співробітників першого медичного факультету ХНМУ.

Література

1. Боднар А. Педагогический потенциал учителя: личностно-гуманистический аспект: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Екатеринбург, 1993. 194 с.
2. Бужина І. Розвиток педагогічного творчого потенціалу студентів у процесі розв'язання ними комунікативних завдань. *Людинознавчі студії*. 2014. Вип. 9. 22-30.
3. Головей Л. Интеллектуальный потенциал субъекта деятельности [Текст] / Под. ред. Л. Головей, А. Крылова // Интеллектуальный потенциал человека: проблемы развития. СПб. : Издательство СПбГУ, 2003. 198 с.
4. Добротворская С. Организационно-методические условия ориентации студентов на здоровый образ жизни. *Теория и практика физической культуры*. 2016. № 9. 28-30.
5. Мороз В. Проблеми та перспективи вищої медичної освіти у реалізації Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я України / В. Мороз, Ю. Гумінський, Л. Фоміна, Т. Полеся // Проблеми та перспективи вищої медичної школи у розробці та реалізації національної стратегії побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2025 рр. : тези доп. навч.-метод. конф. Вінниця, 2015. 3-6.
6. Наливайко О., Наливайко Н. Роль індивідуальних освітніх траєкторій у сучасному «цифровому суспільстві». Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : збірник статей IV Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 7-8 листопада 2019 р. / Українська медична стоматологічна академія. Полтава, 2019. 278-280.
7. Наход С. Педагогічний потенціал інтерактивних технологій навчання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 2 (13). 360-365.
8. Неволіна В. Педагогическое сопровождение профессионального саморазвития студента медицинского вуза. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. 13.00.08 теория и методика профессионального образования. Оренбургский государственный университет. Оренбург, 2018. 42 с.

9. Офіційний сайт Харківського національного медичного університету. URL: http://knmu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6143%3A2019-10-29-09-36-37&catid=63%3A2017-03-29-07-39-46&Itemid=86&lang=uk
10. Рассказов Ф., Катербарг Т. Профессиональный потенциал педагога как педагогическая категория. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2013. № 1. 132-140.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 95-р «Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/KR190095?an=1>
12. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
13. Ушаков А. Вариативность личностно-профессионального саморазвития педагога в интегративной образовательной среде [Электронный ресурс]. *Интернет-журнал «Мир науки»*. 2016. 4(2). URL : <http://mir-nauki.com/PDF/21PDMN216.pdf>
14. Frenk J. et al. Health professionals for a new century: Transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. *The Lancet*. 2010;376(9756):1923-1958.
15. Gibbon W. Medical schools for the health-care needs of the 21st century. *The Lancet*. 2007, 369(9580): 2211-2213.
16. Hammick M. Interprofessional education: Evidence from the past to guide the future. *Medical Teacher*. 2000, 22(5): 461-467.
17. McLaughlin J. et al. The flipped classroom: A course redesign to Foster learning and engagement in a health professions school. *Academic Medicine*. 2014, 89(2):236-243.
18. Molloy E. The feedforward mechanism: A way forward in clinical learning? *Medical Education*. 2010;44(12):1157-1159.
19. Nilsson M., Pennbrant S., Pilhammar, E., & Wenestam, C. (2010). Pedagogical strategies used in clinical medical education: an observational study. *BMC medical education*, 10, 9. doi:10.1186/1472-6920-10-9
20. Smolinska Olesia Machynska Nataliya Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. 2nd ed. –Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. 644 p. DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_49
21. Tredinnick-Rowe, John. The Role of Pedagogy in Clinical Education. 2018. DOI: 10.5772/intechopen.74960
22. University of Birmingham. Widening Access to Medicine. 2017. URL: <https://www.birmingham.ac.uk/university/colleges/mds/outreach-widening-participation/medicine.aspx>

References

1. Bodnar, A. (1993). Pedagogical potential of the teacher: personal and humanistic aspect: dissertation of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.01. Ekaterinburg. 194 p.

2. Buzhina, I. (2014). Development of pedagogical creative potential of students in the process of solving communicative tasks. *Anthropological studies*. Issue. 9. 22-30.
3. Golovey, L. (2003). Intellectual potential of the subject of activity [Text] / Ed. L. Golovey, A. Krylova // Human intellectual potential: development problems. SPb. : Publishing house of St. Petersburg State University. 198 p.
4. Dobrotvorskaya, S. (2016). Organizational and methodological conditions for students' orientation towards a healthy lifestyle. *Theory and practice of physical culture*. No. 9. 28-30.
5. Moroz, V. (2015). Problems and prospects of higher medical education in the implementation of the National strategy of reforming the health care system of Ukraine / V. Moroz, Yu. Huminsky, L. Fomina, T. Polesya // Problems and prospects of higher medical school in the development and implementation national strategy for building a new health care system in Ukraine for the period 2015–2025: abstracts of the report of the educational and methodical conference Vinnytsia. 3-6.
6. Nalyvaiko, O., Nalyvaiko N. (2019). The role of individual educational trajectories in the modern "digital society". Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education: a collection of articles of the IV International scientific-practical conference, Poltava, November 7-8, 2019 / Ukrainian Medical Dental Academy. Poltava. 278-280.
7. Nakhod S. Pedagogical potential of interactive learning technologies. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series "Pedagogy"*. 2014. № 2 (13). 360-365.
8. Nevolina V. (2018). Pedagogical support of professional self-development of a student of a medical university. Abstract of dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences. 13.00.08. Orenburg State University. Orenburg. 42 p.
9. Official site of Kharkiv National Medical University (2019). URL: http://knmu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6143%3A2019-10-29-09-36-37&catid=63%3A2017-03-29-07-39-46&Itemid=86&lang=uk
10. Rasskazov F., Katerbarg T. (2013). Professional potential of a teacher as a pedagogical category. *Bulletin of the Chelyabinsk State University*. 1. 132-140.
11. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 27, 2019 № 95-r (2019). "On approval of the Strategy for the development of medical education in Ukraine". URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/KR190095?an=1>
12. Decree of the President of Ukraine №722 / 2019 (2019) "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
13. Ushakov, A. (2016). Variation of personal and professional self-development of a teacher in an integrative educational environment [Digital resource]. *Internet magazine "World of Science"*. 4 (2). URL: <http://mir-nauki.com/PDF/21PDMN216.pdf>
14. Frenk, J. et al. Health professionals for a new century: Transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. *The Lancet*. 2010;376(9756):1923-1958.

15. Gibbon W. Medical schools for the health-care needs of the 21st century. *The Lancet*. 2007, 369(9580): 2211-2213
16. Hammick M. Interprofessional education: Evidence from the past to guide the future. *Medical Teacher*. 2000, 22(5): 461-467.
17. McLaughlin J. et al. The flipped classroom: A course redesign to Foster learning and engagement in a health professions school. *Academic Medicine*. 2014, 89(2):236-243
18. Molloy E. The feedforward mechanism: A way forward in clinical learning? *Medical Education*. 2010;44(12):1157-1159
19. Nilsson M., Pennbrant S., Pilhammar, E., & Wenestam, C. (2010). Pedagogical strategies used in clinical medical education: an observational study. *BMC medical education*, 10, 9. doi:10.1186/1472-6920-10-9
20. Smolinska Olesia Machynska Nataliya Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. 2nd ed. –Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. 644 p. DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_49
21. Tredinnick-Rowe, John. (2018). The Role of Pedagogy in Clinical Education. DOI: 10.5772/intechopen.74960
22. University of Birmingham. Widening Access to Medicine. (2017). URL: <https://www.birmingham.ac.uk/university/colleges/mds/outreach-widening-participation/medicine.aspx>